

PLATONAS

Valstybė

Vilnius
pradal
2000

mato paties teisingumo ir panašiai elgiasi su kitais dalykais, sakysime, kad jie apie tuos dalykus turi nuomonę, bet jų nepažįsta.

– Be abejo.

– O ką sakysime apie tuos, kurie mato dalykus pačius savaime ir visuomet tapačius sau? Argi jie nepakyla iki pažinimo, užuot turėję tik nuomonę?

– Be abejo, pakyla.

– Ar nesakysime, kad jie mėgsta ir myli tuos da-
480 lykus, kurie yra pažinimo objektas, o anie – dalykus, kurie yra nuomonės objektas? Juk prisimeni, kad pastarieji, kaip sakėme, mėgsta klausytis gražių balsų, gėrėtis gražiomis spalvomis ir kitais gražiais dalykais, bet nepakenčia, kai kas nors jiems sako, jog egzistuoja ir grožis pats savaime?

– Prisimenu.

– Tad gal neapsiriksimė, jei juos pavadinsime nuomonių mėgėjais, o ne filosofais? Ar jie labai ant mūsų užpyks, jei šitaip juos pavadinsime?

– Jei manim patikėsi – nepyks, – tarė jis: – juk nedera išizeisti dėl teisybės.

– Taigi tuos, kurie mėgsta žiūrėti kiekvieno dalyko esmės, vadinsime filosofais, o ne nuomonių mėgėjais.

– Tikriausiai.

ŠEŠTA KNYGA

– Glaukonai, – tariau, – po ilgo svarstymo šiaip 484 taip paaiškėjo, kas yra filosofai, o kas – ne ir kas tokie yra vieni ir kiti.

– Trumpesniu keliu šitai nebūtų buvę lengva nustatyti, – pasakė jis.

– Atrodo, kad nelengva, – tariau. – Mano nuomone, būtų dar geriau paaiškėję, jei būtume nagrinėję tik šį vieną dalyką ir nebūtume svarstę daugelio kitų klausimų, kai norėjome sužinoti, kuo teisingo b žmogaus gyvenimas skiriasi nuo neteisingo.

– O ką toliau svarstysime? – paklausė jis.

– Ką gi kita, – tariau, – jei ne tai, kas eina iš eilės? Kadangi filosofai sugeba pasiekti tai, kas visuomet egzistuoja ir visuomet yra tapatu sau, o ne filosofai klaidžioja tarp daugybės nuolat kintančių dalykų ir todėl nėra filosofai, tai kurie geriau tinka būti valstybės vadovais?

– Kaip aš galėčiau tinkamai tau atsakyti?

*
Scor. Kurie pasirodys sugeba saugoti valstybės įstatymus ir papročius, tuos reikia skirti valstybės sar- c gybiniais, – pasakiau.

– Teisingai.

– Turbūt aišku, – tariau, – ar ką nors saugoti reikia pavesti aklam, ar turinčiam aštrų regėjimą.

– Kaipgi nebus aišku!

* / – Argi tau atrodo, kad bent kiek skiriasi nuo aklujų tie, kurie, iš tikrųjų nepažindami kiekvieno dalyko esmės ir savo sieloje neturėdami jokio aiškaus pavyzdžio, negali, kaip dailininkai, regėti aukščiausiosios tiesos, išvien į ją žiūrėti ir kaip galima tiksliau ją atkurti, ir todėl nesugebėtų leisti čia grožio, teisingumo ir gėrio įstatymų, jei juos dar reikia leisti, o išleistuosius išlaikyti, ištikimai juos saugant?

– Prisiekiu Dzeusu, – tarė jis, – jie nedaug kuo skiriasi nuo aklujų.

– Argi mes verčiau šituos padarysime sargybiniais, o ne tuos, kurie pažįsta kiekvieno dalyko esmę, o patyrimu nė kiek nenusileidžia šitiems ir neatsilieka nuo jų kitomis dorybėmis?

– Iš tikro būtų keista pasirinkti ne juos, jei jie anjems nė kiek nenusileidžia ir dar pralenkia anuos pačiu svarbiausiu dalyku – pažinimu.

485 * / – Ar nereikėtų dabar klausti, koku būdu tie patys žmonės galės turėti abu šiuos dalykus – patyrimą ir pažinimą?

– Reikia.

– Kaip jau šio pokalbio pradžioje sakėme, pirmiausia reikia gerai pažinti jų prigimtį. Kai tik susitarsime šiuo klausimu, tai, manau, sutiksime, kad tie patys žmonės gali turėti abu šiuos privalumus ir kad valstybės valdovais reikia paskirti ne kitus, o tik juos.

– Kodėl?

* / – Dėl filosofų prigimties sutarkime, kad jie trokš-
b te trokšta žinių, kurios bent kiek atskleistų jiems esmę, amžiną ir nepatiriančią nei atsiradimo, nei žuvimo.

– Sutinkame.

* / – Taip pat sutikime, – tariau, – kad jie trokšta aprėpti visą esmę, savo noru neatsisako jokios jos dalelės – nei didelės, nei mažos, nei vertingos, nei menkavertės, panašiai kaip elgiasi garbėtroškos ir išimylėjėliai, apie kuriuos anksčiau kalbėjome.

– Teisybę sakai, – tarė jis.

– Na, o dabar pažvelk dar į štai kokią savybę – ar, be anos, ir ją yra būtina turėti tiems, kurie privalės būti tokie, kaip mes juos nusakėme.

– Kokią?

! – Tiesos meilę ir pasiryžimą savo noru niekuomet neišsileisti melo, neapkęsti jo, o tiesą branginti.

– Tai suprantama, – tarė jis.

* / – Ne tik suprantama, mielas, bet ir būtina, kad tas, kuris iš prigimties yra linkęs į meilę, brangintu viską, kas giminiška ir artima tam, ką jis myli.

– Teisingai, – tarė jis.

[– O ar rastum ką nors artimesnio išminčiai už tiesą?

– Joku būdu negalėtum rasti, – tarė jis.

– Ar gali tas pats žmogus mylėti ir išmintį, ir d melą?

– Joku būdu.

* / – Todėl tas, kuris iš tikrųjų mėgsta pažinimą, jau iš pat mažens privalo atkakliai siekti tiesos.

– Žinoma.

– Bet jei visi troškimai stipriai veržiasi į vieną kurį dalyką, tai žinome, kad jie būna silpnesni kitų dalykų atžvilgiu, nes jų srovė yra nukreipta į vieną objekta.

– Be abejo.

– Taigi jeigu kienu nors troškimai yra nukreipti į mokslus ir kitus tokius dalykus, tai jis, manau, siekia tik sielos kaip tokios malonumų, o kūno malo-

e numų atsisako, jeigu jis ne apsimeta, bet iš tikrųjų yra filosofas.

- Būtinai taip turi būti.

* - Toks žmogus bus nuosaikus ir jokių būdu nesieks turtu, nes turtas ir prabanga, kuriems išgyti dedama tiek daug pastangų, tinka bet kam kitam, tik jau ne filosofui.

- Tikrai.

486 - Jei norėsi atskirti filosofą nuo nefilosofo, reikia atkreipti dėmesį dar štai į ką.

- Į ką?

✓ - Kad neliktų nepastebėti kokie nors žemi jo polinkiai: juk smulkmeniškumas yra visiškai priešingas sielai, siekiančiai dieviškų ir žmogiškų dalykų visumos ir visuotinumui.

- Tikra teisybė.

- Jeigu žmogus turi kilnią sielą ir kontempliuoja visų laikų ir visų būtybių esmę, tai ar, tavo manymu, jis laiko svarbiu dalyku žmogaus gyvenimą?

b - Jis negali jo laikyti svarbiu, - atsakė Glaukonas.

- Argi toks žmogus ir mirties nelaikys baisiu dalyku?

- Aišku, nelaikys.

- Todėl bailaus ir žemo būdo žmogus, kaip atrodo, negalės būti tikrosios filosofijos dalininkas.

- Atrodo, kad negalės.

- Na, o kuklus, negobšus, neturįs žemų polinkių, tuštybės ir bailumo žmogus ar galėtų kokiu nors būdu pasidaryti nesugyvenamas ir neteisingas?

- Negalėtų.

- Todėl norėdamas iširti, ar siela yra filosofiška, ar ne, turėsi jau iš pat mažens žiūrėti, ar ji yra teisinga ir romi, ar nesugyvenama ir žiauri.

- Tikrai reikės žiūrėti.

- Manau, neišleisi iš akių dar ir štai ko... c

- Ko gi?

- Ar ji lengvai mokosi, ar sunkiai. Juk ar galima tikėtis, kad kas nors rimtai pamėgs kuri nors mokslo dalyką, jeigu jis jam įgrįsta ir net didelėmis pastangomis jis mažai ką pasiekia?

- Negalima.

- O jeigu jis, ką tik išmoks, nieko neįstengs išlaikyti atmintyje ir viską užmirš? Ar galėtų jo galva nebūti tuščia, be žinių?

- Kaipgi galės!

- Todėl vargdamas be jokios naudos jis galų gale bus priverstas neapkęsti ir paties savęs, ir tokio užsiėmimo.

- Kaipgi kitaip!

* ✓ - Taigi užmaršios sielos žmogaus jokių būdu nepriskirsime prie filosofų - reikės ieškoti žmogaus su gera atmintimi.

- Tikrai.

- Bet žmogus be mūzų meno ir be žavesio, galėtų sakyti, yra linkęs į nedarnumą.

- Žinoma.

- O ar tiesą tu laikai giminiška darnumui, ar nedarnumui?

- Darnumui.

✓ - Taigi ieškosime žmogaus, kuris, be kitų savybių, būtų dar iš prigimties darnus ir žavus ir leistų e si prigimties vedamas prie kiekvieno dalyko esmės.

- Be abejo.

- O gal tu manai, kad sielai, kuri pakankamai ir tobulai pasieks būties pažinimą, visos šios savybės, kurias išvardijome, nėra būtinos ir nėra glaudžiai viena su kita susijusios?

- Priešingai, jos yra labai reikalingos, - pasakė jis.

487 – O ar galėtum ką nors prikišti užsiėmimui, kuriuo sėkmingai užsiimti gali tik tas, kuris iš prigimties turi gerą atmintį, yra gabus mokslui, kilnios širdies, žavus ir, be to, tiesos, teisingumo, narsumo bei nuosaikumo draugas ir sąjungininkas?

– Net ir pats Momas¹ čia neturėtų ką prikišti.

– Ar ne vien šitokiems žmonėms – ištobulėjusiems dėl auklėjimo ir patyrimo – patikėtum valstybę?

Čia į pokalbį įsikišo Adeimantas:

b – Sokratai, tavo samprotavimams niekas nieko negalėtų prikišti. Bet ar nori žinoti, ką patiria klausytojai kiekvieną kartą, kai tu šitaip dėstai savo mintis? Jie mano, kad tu juos, nepratusius klausinėti ir atsakinėti, kiekvienu pokalbio klausimu po truputį vedi į šalį nuo tiesos, o kai susideda daug tokių mažų nukrypimų, tai svarstymo pabaigoje išryškėja didžiulė klaida, prieštaravimas pradiniams teiginiams. c Panašiai kaip žaidžiant šaškėmis geri žaidėjai užtveria neprityrusius žaidėjus ir šie neturi kur statyti savo akmenukų, taip ir šitame šaškių žaidime, kur žaidžiama ne akmenukais, o žodžiais, klausytojai užspeičiami ir nebežino, ką sakyti, bet tiesa iš šito žaidimo vis tiek nieko nelaimi. d Aš taip sakau turėdamas galvoje mūsų atvejį, – juk kiekvienas pasakytų, kad nesugebėtų žodžiu paprieštarauti nė vienam iš tavo klausimų; bet pažiūrėkime, kaip yra iš tikrųjų: juk tie, kurie veržiasi į filosofiją ne tam, kad išsilavintų, o paskui dar jauni būdami ją mestų, bet, priešingai, lieka su ja ilgą laiką, tie dažniausiai pasidaro keistuoliai – jei nenorime sakyti „nedorėliai“, – o tie iš jų, kurie atrodo protingiausi, paveikti to mokslo, kurį tu taip giri, pasidaro visiškai netinkami tarnauti valstybei.

Išklauses Adeimantą, aš tariau:

– Ar tu manai, kad tie, kurie taip kalba, meluoja?
– Nežinau, – atsakė jis, – bet mielai išgirsčiau tavo nuomonę.

– Man atrodo, kad jie sako tiesą.

– Bet kaip tada šitai suderinti su tuo, kas buvo e pasakyta, būtent kad valstybė tol neatsikratys savo bėdų, kol jos nevaldys filosofai, kuriuos pripažinome netinkamais šitam dalykui?

– Tu keli klausimą, – tariau, – į kurį galima atsakyti tik palyginimu.

– Bet juk tu nesi įpratęs kalbėti palyginimais, – pasakė jis.

– Ką gi! Tu įtraukei mane į taip sunkiai išsprendžiamo klausimo svarstymą ir dar juokiesi! Na, tai išklausk mano palyginimą, kad pamatytum, kaip 488 man sunku juos kurti. Geriausiųjų žmonių padėtis valstybėje yra tokia sunki, jog sunkesnės nebegali būti, ir norint sukurti palyginimą, kuris tuos žmones pateisintų, reikia jį sudaryti iš įvairiausių dalių, kaip kad dailininkai piešia būtybę, susidedančią iš ožio ir elnio, ir kitokias panašias baidykles. Įsivaizduok tokių įvykių laivyne arba paskirame laive. Laivo vairininkas yra didesnis ir stipresnis už visus kitus b jūreivius, bet apykurtis, trumparegis ir apie kitus jūreivystės reikalus ne ką teismanantis, o jūreiviai vaidijasi tarp savęs dėl laivo valdymo; kiekvienas laiko save tinkamiausiu vairininku, nors niekada nesimokė vairavimo meno ir negali nurodyti, kas buvo jo mokytojas ir kada jis mokėsi; kai kurie net sako, kad to ir nereikia mokytis, ir yra pasirengę sudraskyti tą, kuris sako, kad reikia išmokti vairuoti. Jie grumdosi aplinkui laivo viršininką, prašo jį ir c daro viską, kad tik jis patikėtų jiems vairą. Kartais, kai jiems nepavyksta gauti vairo, o gauna jį kiti, jie tuos užmuša ir išmeta į jūrą, o kilnujį vairininką

iveikia mandragora², vynu arba kokiomis kitomis priemonėmis; tada jie užgrobia laivą ir naudojami tuo, kas jame yra: geria, puotauja ir plaukia taip, kaip tokie gali plaukti; be to, jie giria ir vadina pui-
 d kiu jūreivių, vairininkų ir jūreivystės žinovu tą, kuris padeda jiems paimti vairą – arba itikinus, arba jėga privertus laivo viršininką, ir peikia tą, kuris ne toks, vadindami jį niekam tikusiu. Jie net nenujaučia, kad tikras vairininkas būtinai turi gerai nusi-
 manyti apie metų laikus, dangų, žvaigždes, vėjus ir visus kitus su šiuo menu susijusius dalykus, jei iš
 e tikrųjų nori valdyti laivą. O dėl vairavimo – ar su dalies jūreivių sutikimu, ar be jo – jie mano, kad šito meno negalima išmokti nei teoriškai, nei praktiškai, taip pat negalima išmokti ir valdyti laivą. Kai laive būna tokia netvarka, ar tu manai, kad
 489 jūreiviai tikro vairininko nelaikys tik žiopliu, plepiu³ ir niekam tikusiu žmogumi?

– Tikriausiai, – atsakė Adeimantas.

– Aš manau, – tariau, – jog jau nereikia smulkiau ištirti šį palyginimą, kad suprastum, jog jis parodo vaizdą, kaip valstybės elgiasi su filosofais, – tu ir taip suprasai mano mintį.

– Suprasiu.

– Tad pirmiausia papasakok šį palyginimą žmogui, kuris stebisi, kad valstybėse filosofai negerbiami, ir pamėgink jį itikinti, kad dar labiau reikėtų
 b stebėtis, jeigu jie būtų gerbiami.

– Papasakosiu.

– Taip pat pasakyk jam, kad jis neklysta sakymas, jog geriausieji filosofai valstybei yra nenaudingi, bet dėl jų nenaudingumo liepk kaltinti ne filosofus, o tuos, kurie jais nesinaudoja. Juk būtų natūralu, jeigu vairininkas prašytų jūreivių jam paklusti arba jeigu išminčiai eitų prie turtuolių du-

ru, – tas, kuris sugalvojo šį sąmojų, melavo⁴. Tiesa yra ta, kad ligonis – ar jis bus turtingas, ar vargšas, – būtinai eis prie gydytojo durų, ir kiekvienas, kuris yra reikalingas vadovavimo, eis prie durų to, kuris sugeba valdyti, o ne valdovas prašys valdinių, kad leistųsi valdomi, kai jiems iš tikro šito reikia. Nesuklysi dabartinius valstybių valdovus palyginęs su ką tik minėtais jūreiviais, o žmones, kuriuos tie jūreiviai vadina žiopliais ir niekam tikusiais, – su tikrais vairininkais.

– Tikra teisybė, – tarė jis.

– Dėl šių priežasčių tokiomis sąlygomis geriausiajam užsiėmimui būna nelengva tapti gerbiama-
 tu, kurie užsiima priešingais dalykais. Bet didžiausiu ir stipriausiu priekaištų filosofija sulaukia dėl tų
 žmonių, kurie sakosi užsiimą filosofija, – jie, pasak
 tavęs, filosofijos niekintojus verčia sakyti, kad dauguma tų, kurie atsideda filosofijai, yra nedorėliai, o geriausieji iš jų yra nenaudingi. Aš su tuo sutikau, ar ne?

– Taip.

– Taigi išsiaiškinome, kodėl gerieji filosofai yra nenaudingi.

– Pakankamai.

– Ar nori, kad išsiaiškintume, kodėl dauguma filosofų būtinai yra blogi? O gal pamėginkime įrodyti, jei įstengsime, kad ir dėl šito filosofija yra nekalta? e

– Pamėginkime.

– Tad klausykime ir atsakinėkime, prisimindami, kokias išvardijome savybes, kurias būtinai turės tas, kas bus šaunus filosofas. Jei atsimeni, pirmoji
 savybė buvo meilė tiesai, kurios jis turės siekti visur ir visados, nes būdamas apgavikas jis jokių būdu netaptų filosofu.

– Tikrai taip sakėme.

– Argi jau vien šitas dalykas nėra visiškai priešingas tai nuomonei, kuri yra paplitusi apie filosofus?

– Visiškai priešingas, – tarė jis.

– Argi mes ne prideramai ginsime savo nusistatymą, jei sakysime, kad žmogus, kuris iš prigimties mėgsta mokslą, iš visų jėgų stengsis pasiekti tikrąją būtį? Jis nesustos prie daugybės daiktų, kurie tik atrodo esą, bet nenuilsdamas eis pirmyn, ir jo aistra nenurims tol, kol jis pasieks kiekvieno daikto esmę ta sielos dalimi, kuriai ir tinka siekti tokių dalykų – o tinka jai todėl, kad ji yra tos pačios prigimties. Prisiartinęs šia sielos dalimi prie tikrosios būties ir susijungęs su ja, jis pagimdys protą ir tiesą, jis ir pažins, ir gyvens tikrą gyvenimą, ir maitinsis tikruoju maistu, ir tik tokiu būdu išsivaduos iš skausmų, bet ne anksčiau.

– Šitaip mes gerai apsiginsime, – tarė jis.

– Ar toks žmogus mėgs melą, ar, priešingai, jo neapkęs?

– Neapkęs, – tarė jis.

– Kai tiesa eina priekyje, nemanau, kad paskui ją sektų nedorybių pulkas.

– Jokiu būdu!

– Bet užtai ja lydės geri papročiai ir teisingumas, o iš paskos eis nuosaikumas.

– Tikrai.

– Argi reikia vėl išvardyti visą filosofo savybių pulką ir įrodinėti, kad jos yra būtinos? Be abejo, prisimeni, kad mes nustatėme, jog filosofui pritinka narsumas, sielos kilnumas, gabumas mokslui, gera atmintis? Tu man paprieštaravai, kad visi bus priversti sutikti su tuo, ką mes sakome, bet, metęs į šalį kalbas ir pažiūrėjęs į tuos filosofus, apie kuriuos čia kalbame, kiekvienas galėtų teigti matęs

vienus iš jų esant nenaudingus, o daugumą – visiškus nedorėlius. Ieškodami šio kaltinimo priežasčių, mes ir priėjome prie klausimo, kodėl dauguma iš jų yra blogi. Todėl mes vėl grįžome prie tikro filosofo prigimties ir buvome priversti ją vėl iš naujo apibrėžti.

– Iš tikrųjų taip, – pasakė jis.

– Dabar, – tariau, – reikia pažiūrėti, kodėl tokia filosofo prigimtis sugenda ir kaip ji sugenda daugelio žmonių; tuos, kurių bent maža dalelė išvengia sugedimo, vadina ne blogais, o nenaudingais. Paskui pažvelgsime į tuos, kurie mėgdžioja filosofų prigimtį ir užsiėmimus, – tokios prigimties yra tos sielos, kurios, būdamos tam netinkamos, griebiasi filosofų užsiėmimų, viršijančių jų jėgas; savo dažniais išsišokimais jos pelnė filosofijai tokį visuotinai blogą vardą, kurį tu minėjai.

– Kokios to sugedimo priežastys?

– Jei įstengsiu, – tariau, – pamėginsiu tau paaiškinti. Aš manau, kiekvienas sutiks su mumis, jog tokios prigimtys, pasižyminčios visomis tomis savybėmis, kurias nustatėme esant būtinas, kad taptum tobulu filosofu, tarp žmonių pasitaiko retai ir yra labai negausios, ar ne?

– Teisingai.

– Ir kiek daug baisių dalykų gadina tą nedaugelį!

– Kokiu gi?

– Išgirsi keisčiausią dalyką – kiekviena iš tų prigimtinių savybių, kurias mes išgyrėme, žudo sielą ir atitraukia ją nuo filosofijos: aš turiu galvoje narsumą, nuosaikumą ir visas kitas mūsų išvardytas savybes.

– Keista šitai girdėti, – pasakė Adeimantas.

– Be to, – tariau, – sielą gadina ir atitraukia taip pat visos vadinamosios gėrybės: grožis, turtas, kūno

jėga, didelis sekėjų būrys valstybėje ir kiti panašūs dalykai. Dabar jau turi bendrą tų priežasčių vaizdą.

– Turiu, bet norėčiau tikslesnio paaiškinimo.

– Pažiūrėk, – tariau, – kas yra sugedimas apskritai. Tada tau pasidarys aišku ir neatrodys keista tai, ką čia sakiau.

– O kaip šitai padaryti? – paklausė jis.

d – Mes visi žinome, – tariau, – kad kiekviena sėkla, kiekviena augalo arba gyvulio užuomazga, negaudama tinkamo maisto, neturėdama tinkamos vietos ir tinkamų oro sąlygų, tuo labiau kenčia nuo šių nepriteklių, kuo yra stipresnė. Juk blogis gėriui yra labiau priešingas negu tam, kas nėra gėris.

– Teisingai.

– Juk, mano nuomone, ne be pagrindo geriausia prigimtis, maitinama netinkamu maistu, nukenčia labiau negu vidutinė.

– Suprantama.

e – Ar ne panašiai, Adeimantai, – tariau, – ir vertingiausios sielos blogai auklėjamos tampa itin blogos? Negi tu manai, kad didžios nedorybės ir baisiausia niekšybė kyla iš menkos, o ne iš veržlios, tik auklėjimo sugadintos sielos? Silpna prigimtis niekada nebus nei didžiųjų gėrybių, nei didelių niekšybių priežastis.

– Tikrai, – tarė jis.

492 – Taigi jeigu mūsų nustatyta filosofo prigimtis bus tinkamai auklėjama, tai ji augdama būtinai įgys visokių dorybių. O jeigu ji auga ir ima leisti šaknis pasėta į netinkamą dirvą, tai, priešingai, pasiduos visokioms nedorybėms, nebent koks dievas jai pagelbėtų. Ar ir tu manai, kaip dauguma žmonių, kad kai kuriuos jaunuolius sugadina sofistai ir kad tie sofistai gadintojai yra privatūs žmonės – tik apie juos ir esą verta kalbėti? Ar nematai, kad tie, kurie

taip sako, patys yra didžiausi sofistai – jie puikiai b sugeba perauklėti ir perdirbti pagal savo užgaidas ir jaunuolius, ir senius, ir vyrus, ir moteris.

– Kada jie tai daro? – paklausė jis.

– Tada, – tariau, – kai, sėdėdami susigrūdę liaudies susirinkimuose arba teismuose, arba teatruose, arba karo stovyklose, arba kitokiuose susibūrimuose, jie su didžiausiu triukšmu vienas kalbas ar veiksmus peikia, kitas giria, ir vis perdėtai – šaukdami ir c plodami, o aplinkinės uolos ir vietos, kur jie susirinkę, aidu atkartoja jų pagyrimus ir peikimus ir dar padvigubina jų keliamą triukšmą. Kas, tavo manymu, tokiomis sąlygomis dėsis, kaip sakoma, jaunuolio širdyje? Koks privatus auklėjimas atsilaikys prieš tai ir nebus nuneštas šitokios peikimo ir gyrimo bangos ten, kur banga nusiris, ji su savim nešdama? Ar neims šis jaunuolis laikyti gražiais ir bjauriais tų pačių dalykų, kaip ir jie? Ar nepradės elgtis taip, kaip jie? Ar nepasidarys toks, kaip ir jie?

– Būtinai taip bus, Sokratai, – pasakė jis. d

– Bet, – tariau, – mes dar nekalbėjome apie didžiausią prievartą.

– Kokią? – paklausė jis.

– Kuria iš tikrųjų panaudoja tie auklėtojai ir sofistai, kai neįstengia įtikinti žodžiais. Argi nežinai, kad nepaklusnųjį jie baudžia pilietybės atėmimu, pinigėmis bandomis, mirtimi?

– Gerai žinau, kad baudžia.

– Koks kitas sofistai, koks privatus auklėjimas įstengtų jiems atsispirti?

– Manau, – tarė jis, – kad tokio sofisto nėra. e

– Tikrai nėra, – pasakiau. – Būtų net kvaila pamėginti spirtis. Juk minios išauklėto žmogaus būdas dorybės atžvilgiu nesikeičia, nesikeitė ir tikriausiai nepasikeis, – sakau, žmogiškai išauklėtas bū-

das, bet dieviškajam auklėjimui, mielas drauge, kaip sako priežodis, padarykime išimti. Mat reikia gerai žinoti, kad visa, kas šitaip tvarkomose valstybėse išsilaiko ir vyksta taip, kaip pridera, išsilaiko tik dievo malonės dėka, – šitaip sakydamas nesuktys.

– Ir man taip atrodo, – tarė jis.

– Sutik, – tariau, – dar ir su šitokiu dalyku.

– Su koku?

– Kiekvienas iš tų atlyginimą imančių privačių žmonių, kuriuos jie vadina sofistais ir laiko savo varžovais, moko ne ko kito, bet tų pačių dalykų, kuriuos minia laiko savo pažiūromis, kai ji susibūria vienoje vietoje, ir vadina tai išmintimi. Panašiai būtų, jeigu kas, augindamas didelį ir stiprų gyvūną, iširtų visus jo instinkto diktuojamus judesius ir norus, žinotų, iš kurios pusės prie jo priėti, kur jį paglostyti, kada ir dėl ko jis būna piktas arba jauskus, kada koku balsu šaukia ir kokį kito gyvūno balsą išgirdęs darosi piktas ar ramus, o visa tai ilgai su juo bendraudamas sužinojęs, vadintų šitai išmintimi ir, sudaręs vadovėlį, pradėtų jos mokytį; iš tikrųjų nežinodamas, kas to gyvūno pažiūrose ir noruose yra gražu ar bjauru, gera ar bloga, teisinga ar neteisinga, ir apie visa tai sprendamas tik pagal to gyvūno nuomonę, vadintų gerais tuos dalykus, kuriais jis džiaugiasi, o blogais tuos, kurie jį pykina, ir nemokėtų kitaip pagrįsti, kas yra gera ir kas bloga, o tik būtinus dalykus vadintų teisingais ir gerais, nes niekada nėra matęs ir kitam negalėtų parodyti, koks didelis skirtumas yra tarp būtinybės ir gėrio. Vardan Dzeuso, sakyk, ar šitoks mokytojas tau neatrodytų keistas?

– Tikrai atrodytų keistas, – atsakė jis.

– Ar tau atrodo, kad nuo šito žmogaus skiriasi tas, kuris, pažinęs minios, susidedančios iš daugy-

bės visiškai skirtingų individų, instinktus ir skodnius – ar tapybos, ar mūzų meno, ar politikos srityje, – laikys tai išmintimi? Jeigu kas nors pasirodys šitokiam minios susibūrimui ar su poezijos veikalu, ar su koku kitu kūrinium, ar siūlysis tarnauti valstybei ir labiau negu būtina atsiduos minios sprendimui, tai vadinamoji „Diomedo priedarta“⁶ verste privers jį daryti tai, kam pritaris minia. O kad tie dalykai iš tikrųjų yra geri ir gražūs, argi kada nors girdėjai ką nors iš minios įrodinėjant šitai argumentais, kurie nebūtų buvę tiesiog juokingi?

– Manau, kad niekada ir neišgirsiu, – atsakė jis.

– Visa tai supratęs, dabar prisimink dar štai ką: ar yra kokia nors priemonė paveikti minią taip, kad ji sutiktų ir pripažintų, jog egzistuoja grožis pats savaime, o ne daugybė gražių dalykų, jog egzistuoja kiekvienas daiktas pats savaime, o ne daugybė daiktų?

– Nėra tokių priemonių.

– Vadinasi, – tariau, – minia negali būti filosofu.

– Negali.

– Todėl ji ir peikia tuos, kurie užsiima filosofija.

– Žinoma.

– Peikia ir tie paskiri žmonės, kurie, bendraudami su minia, nori jai įtikti.

– Aišku.

– Visa tai turėdamas galvoje, sakyk, kokį tu matai išsigelbėjimą filosofiškai prigimčiai, kad ji neatsisakytų savo pastangų ir pasiektų tikslą? Spręsk iš to, ką sakėme anksčiau. Juk sutarėme, kad tokios prigimties savybės yra gabumas mokslams, gera atmintis, naršumas ir didžiadvasiškumas.

– Taip.

– Argi šitoks žmogus jau nuo pat vaikystės nebus pirmas draugų tarpe, ypač jei jo kūnas bus panašus į jo sielą?

- Aišku, bus! - tarė jis.

- Aš manau, kai jis paūgės, ir giminaičiai, ir piliečiai norės pasinaudoti juo savo reikalams.

- Kurgi ne!

c - Taigi puldinės prie jo su prašymais, rodys jam pagarbą, iš anksto numatydami jo būsima galybę ir pataikaudami jam.

- Paprastai taip ir būna, - pasakė jis.

- Ka, tavo nuomone, šitoks žmogus darys, būdamas tarp tokių žmonių, ypač jei laimė jam lems gimti didelėje valstybėje, būti turtingam ir kilmingam, be to, dar gražios išvaizdos ir aukšto ūgio? Ar jis nepuoselės neigyvendinamų vilčių? Ar jis neišvaizduos galėsiąs valdyti ir graikus, ir barbarus? Ar nepasikels į puikybę, nepasiduos prabangai ir tuščiam gyvenimui, neklausydamas proto?

- Tikriausiai taip ir atsitiks, - tarė jis.

- Ir jei kas nors jam, šitaip gyvenančiam, priėjęs švelniai pasakys tiesą - kad jis neturi proto ir kad protą galima įgyti tik visiškai pasiaukojant šiam tikslui, - ar tu manai, kad jam, šitokiose bėdose gyvenančiam, bus lengva klausytis tokių dalykų?

- Kur tau bus lengva! - tarė jis.

- O jeigu jis - tegu tik vienas iš daugelio - dėl savo geros prigimties ir dėl to, kad tie žodžiai yra artimi jo prigimčiai, pajus jų jėgą, apsigręs ir pasuks į filosofiją? Ka, tavo manymu, darys tie, kurie pasijus netekę jo paslaugų ir draugystės? Jie viską darys, viską kalbės, stengsis visokiais būdais jį perkalbėti ir suniekinti tą, kuris jį ikalbėjo, kad šis jo neklausytų, spės jam žabangas ir asmeniškai, ir viešai, iškeldami jam bylas.

495 - Aišku, kad jie taip darys, - tarė jis.

- Argi toks žmogus galės tapti filosofu?

- Negalės.

- Dabar matai, - tariau, - kad mes teisingai sakėme, jog net pačios gerosios filosofo savybės, kai jos blogai ugdomos, tam tikru būdu paskatina jį mesti savo užsiėmimą; taip pat ir vadinamosios gėrybės - turtai ir visokia gerovė.

- Visai teisingai sakėme, - pritarė jis.

- Štai, - tariau, - nuostabusis drauge, kaip sugenda ir žūva geriausios prigimties žmonės, tinkami kilniausiam užsiėmimui, - o jų, kaip jau sakėme, b tiek nedaug! Prie tokių žmonių priklauso ir tie, kurie valstybėms ir paskiriems žmonėms padaro didžiausią žalą, ir tie, kurie padaro daugiausia gero, kai pasuka eiti ta kryptimi. O silpnos prigimties žmogus dar niekuomet nei valstybei, nei paskiram piliečiui nėra padaręs nieko didaus.

- Tikra teisybė, - pasakė jis.

- Atsimetę nuo filosofijos, kuri jiems geriausiai c pritinka, - tariau, - šie žmonės palieka ją tarsi našlaitę be tėvų, vienišą ir užmirštą, ir patys gyvena taip, kaip jų prigimčiai nepritinka, o filosofijos imasi žmonės, kurie visai jos neverti. Todėl jie užtraukia jai gėdą ir priekaištus, kuriuos tu minėjai, būtent kad ja užsiima arba nieko neverti žmonės, arba - tokių dauguma - verti didžiausių bausmių.

- Taip kalbama apie juos, - tarė jis.

- Ir ne be pagrindo taip kalbama, - pasakiau aš. - Mat kiti žmogiškčiai, matydami tą vietą tuščią, bet pilną skambiu žodžių ir išorinio prašmatnumo, panašiai kaip iš kalėjimo ištrūkę kaliniai bėga į šventyklas, meta savo amatą ir veržiasi į filosofiją, - tai būna gabiliausi savo smulkių amatų atstovai. Mat filosofija, nors ir būdama tokioje padėtyje, palyginti su kitais užsiėmimais, vis dėlto yra labiau gerbiama, todėl daug žmonių jos siekia, nors iš prigimties ir nėra jai pakankamai gabūs, nes amatai ir

e kitokie užsiėmimai dėl rankų darbo ne tik žaloja kūną, bet ir palaužia bei išsekina sielą. Ar ne taip?

– Tikrai taip.

– Argi pažiūrėjęs į juos nepasakysi, kad jie visai panašūs į mažą ir pliką kalvį, kuris, užsidirbęs pinigų ir ką tik paleistas iš grandinių, bėga į pirtį maudytis, užsivelka naują apsiaustą ir išsipuošia kaip jaunikis – jis mat iš tikrųjų ruošiasi vesti savo nusigyvenusio ir vienišo šeimininko dukterį!

496 – Visai panašūs, – tarė jis.

– Kas gali gimti iš tokios santuokos? Menkaverčiai, silpni palikuonys.

– Kitaip ir negali būti.

– Na, o kai žmonės, neverti išsilavinimo, nueina į filosofiją ir užsiima ja, nors ir būdami tam netinkami, tai kokias, tavo manymu, mintis ir kokias nuomones jie pagimdys? Ar ne sofizmus, jei jas vadinsime tikrai joms tinkančiu vardu, nes jose nėra nieko tikroviško nei tikrai moksliško?

– Visiškai sutinku, – pasakė jis.

b – Taigi, Adeimantai, – tariau, – lieka visai nedaug žmonių, kurie tikrai yra verti užsiimti filosofija: tai arba kilni ir gerai išauklėta siela, gyvenanti tremtyje, pagal savo prigimtį nepaliekanti filosofijos todėl, kad nebuvo kam ją sugadinti, arba mažoje valstybėje gimusi didi siela, kuri nesidomi tos valstybės reikalais, nes laiko juos nevertais dėmesio. Prie filosofijos pereina ir vienas kitas kilnus žmogus, teisingai paniekinęs savo užsiėmimą. Galbūt kai ką sulaiko ir toks apynasris, kaip mūsų draugo Teago⁶. Mat Teagui viskas susiklostė taip, kad jis c jau ketino mesti filosofiją, bet pašlijusi sveikata jam trukdo užsiimti politika ir sulaiko jį prie filosofijos. Apie mano paties demonišką ženklą⁷ neverta kalbėti – gal kas nors panašų ženklą turėjo, o gal nie-

kas. Visi tie, kurie įeina į šį nedidelį filosofų skaičių ir paragavę filosofijos pajunta, koks saldus ir palaimintas yra šis gėris, mato minios beprotystę, taip pat tai, kad valstybėse nėra nė vieno politiko, kuris bent kiek protingiau spręstų valstybės reikalus, ir neranda sąjungininko, su kuriuo išvien eidami pagelbėtų teisingumui ir išliktų gyvi; panašiai kaip d žmogus, atsidūręs tarp žvėrių, nenori kartu su jais daryti pikta ir negali vienas prieš visus atsilaikyti, taip ir jie mato, jog teks žūti nespėjus padaryti nieko gero nei valstybei, nei draugams, žūti be jokios naudos ir sau pačiam, ir kitiems. Visa tai apgalvoję, jie ramiai gyvena ir dirba savo darbą; kaip žmogus, užklyptas smėlio audros ir liūtis, pasislepia už sienos, taip jie, matydami kitus pertekusius nedorybių, yra patenkinti, kad patys galės nugyventi šitą gyvenimą nesužitepę nedorybėmis ir niekšybėmis, o pas- e kui išeis iš jo su gražia viltimi, ramūs ir giedri.

– Vadinasi, jie išeis iš gyvenimo nemažai laimėję. 497

– Bet, – pasakiau, – laimėję ne pačius didžiausius dalykus, nes jiems neteko gyventi geroje valstybės santvarkoje. Gyvendami tinkamoje santvarkoje, jie ir patys išaugs, ir kartu su savo pačių gerove išsaugos ir valstybės gerovę.

Man atrodo, pakankamai paaiškinome, kodėl filosofija yra šmeižiama – nors ir neteisingai, – nebent tu norėtum dar ką nors pridurti.

– Nieko nenoriu pridurti, – tarė jis. – Bet pasakyk, kuri iš dabartinių santvarkų labiausiai tinka filosofijai?

50 – Nė viena, – atsakiau. – Kaip tik dėl to aš ir b apgailėstauju, kad nė viena iš dabartinių valstybės santvarkų netinka filosofo prigimčiai. Tokiose santvarkose tokia prigimtis genda ir keičiasi į blogąją pusę. Panašiai kaip iš svetur atgabenta sėkla, pasė-

ta į jai svetimą dirvą, vietinių sąlygų nuveikta išsigimsta, taip ir filosofo prigimtis dabartinėmis sąlygomis neįstengia išsaugoti savo savybių ir pereina į kitą prigimtį. O jeigu ji pateks į geriausią santvarką, tai ir pati būdama geriausia ji parodys, jog iš tikrųjų yra dieviška, o visos kitos prigimtys ir užsiėmimai yra tik žmogiški. Žinau, kad dabar tu paklausi, kokia yra toji santvarka.

– Neįspėjai, – pasakė jis, – nes aš ketinau klausyti, ar tai bus toji santvarka, kurią nustatėme kurdami mūsų valstybę, ar kokia kita.

– Apskritai toji, – tariau, – tik reikia pridurti dar vieną dalyką. Jau ir tada minėjome, kad toje santvarkoje turės būti tam tikra dalis, kuri laikysis tokio paties nusistatymo kaip ir tu, kai, būdamas istatymų leideju, leidai įstatymus.

– Minėjome, – pasakė jis.

– Bet nepakankamai šitai išsiaiškinome, – tariau, – nes jūs, jau iš anksto išsigandę, nutarėte, kad to klausimo nagrinėjimas bus ilgas ir sunkus. Tačiau juk ir tai, kas liko, taip pat ne iš lengvųjų.

– Apie ką tu kalbi?

– Kaip valstybė turi elgtis su filosofija, kad pati nepražūtų. Mat visi dideli dalykai yra nepastovūs, ir, kaip sakoma, kas gražu, tas sunku⁸.

– Bet vis dėlto užbaik savo įrodymą, kad pasidarytų aišku, – pasakė jis.

– Jei nepavyks įrodyti, – tariau, – taip atsitiks ne iš blogos valios, o dėl nesugebėjimo – pats pamatysi, kaip labai aš noriu įrodyti. Klausyk, kaip drąsiai ir ryžtingai aš dabar pasakysiu, kad valstybė turi elgtis su filosofija visai priešingai, negu ji dabar elgiasi.

– O kaip?

– Dabar, – tariau, – tie, kurie imasi filosofijos, yra dar paaugliai, tik ką išaugę iš vaiko amžiaus, dar nesusipažinę su namų ūkio tvarkymu ir pinig- 498
niais reikalais. Vos tik susidūrę su sunkiausia filosofijos dalimi, jie tuoj pat meta ją, nors laikomi tikrais filosofais. Sunkiausia filosofijos dalimi aš vadinau įrodymų sritį. Vėliau jie laiko dideliu dalyku dalyvauti filosofų pokalbiuose, kai tik juos kviečia, nors, jų nuomone, filosofija reikia užsiimti tik tarp kitko. Į senatvę jie – išskyrus vieną kitą – užgęsta greičiau negu Herakleito saulė⁹, nes daugiau jau nebeužsi- b
dega.

– O kaip reikia elgtis? – paklausė jis.

– Visai priešingai. Paaugliams ir vaikams reikalingas vaikiškas auklėjimas ir atitinkama filosofija; augimo ir brendimo metu ypač reikia rūpintis kūno lavinimu, kad jis taptų geru filosofijos padėju. Kai jie sulaukia to amžiaus, kada vystosi siela, reikia įtemptai ją lavinti. O kai jėgos pradeda silpti ir žmogus pasidaro netinkamas politikai ir karo reikalams, tada jiems, tarsi dievui skirtiems gyvuliams, reikia c
leisti laisvai ganytis ir užsiimti kuo nors tik tarp kitko, jeigu jie nori laimingai gyventi, o numirę gauti šį gyvenimą atitinkančią laimę ir tenai.

– Tu kalbi, Sokratai, tikrai su užsidegimu, – pasakė jis. – Vis dėlto aš manau, kad dauguma tavo klausytojų, pradėdant Trasimachu, dar karščiau tau priešinsis ir netikės.

– Nesukiršink manęs su Trasimachu, – tariau, – mes juk tapome draugais, o ir anksčiau nebuvome priešai. Negailėsime pastangų, kol įtikinsime jį ir d
kitus arba bent padarysime ką nors naudinga ju kitam gyvenimui, kai jie, vėl atgimę, susidurs su panašiais svarstymais.

– Tu atidedi neilgam laikui! – tarė jis.

– Tai niekis, palyginti su amžinybe, – pasakiau. – O kad dauguma žmonių netiki mūsų žodžiais, nereikia stebėtis. Juk jie niekad nematė, kad būtų gyven-dinta tai, apie ką mes dabar kalbame. Maža to, jie girdėjo tik frazes, kurios tyčia būdavo viena su e kita suderintos, ne taip, kaip mūsų frazės, kurios savaimė išplaukia viena iš kitos ir dera tarp savęs. Ir žmogaus, kuris ir žodžiais, ir darbais būtų kiek galima susilyginęs ir supanašėjęs su dorybe ir vieš-patautų valstybėje, tokioje kaip mūsų, jie nieka-
499 da nėra matę – nei vieno, nei daugiau tokių žmonių. Kaip tu manai?

– Jie dar nėra matę.

– Mielasis, jie net nėra užtektinai girdėję gražių ir kilnių kalbų, kuriose įtemptai visokiais būdais ieškoma tiesos tik dėl pažinimo, – ir teismuose, ir privačiuose pokalbiuose jie girdėjo tik gudrias kalbas, kurių vienintelis tikslas buvo tuščia garbė arba eristinis¹⁰ lenktyniavimas.

– Teisybė.

b – Visa tai matydamas, – tariau, – aš ir bijojau kalbėti, bet vis dėlto kalbėjau – mane privertė kalbėti tiesa – ir sakiau, kad nei valstybė, nei valstybės santvarka, nei paskiras žmogus tol nepasieks tobulumo, kol kokios nors aplinkybės neprivers tų negausių filosofų, kurie dabar vadinami ne nedoreliais, o tik nenaudingais, rūpintis valstybės reikalais – nesvarbu, ar jie to norės, ar nenorės, – ir valstybę padaryti jiems pavaldžią, arba kol koks nors dieviškas įkvėpimas nepaskatins dabartinių valdovų ir ka-
c ralių sūnų arba jų pačių stipriai pamilti tikrąją filosofiją. Aš nematau jokio pagrindo teigti, kad vienas kuris iš tų dviejų atvejų arba jie abu būtų ne-galimi. Kitaip mus teisingai išjuoktų, kad kalbame apie svajones. Ar ne taip?

– Taip.

– Taigi, jei kada nors neaprepiamos praeities laikais arba dabar būtinybė privertė žymius filosofus valdyti valstybę kokioje nors barbarų šalyje, toli, kur nepasiekia mūsų akys, arba jei taip atsitiks ateityje, d mes esame pasiruošę ryžtingai teigti, kad mūsų valstybė buvo, yra ir bus ateityje, kai tik ten viešpa-taus filosofijos mūza, nes tokia valstybė yra visiškai įmanoma, ir mes kalbame apie galimus dalykus. Kad tai sunku, pripažįstame ir mes patys.

– Ir man taip atrodo, – pasakė jis.

– Bet tu sakysi, – tariau, – kad daugumai žmonių taip neatrodo.

– Galbūt, – pasakė jis.

– Mielasis, – tariau, – nebūk toks griežtas dau- e gumai žmonių. Jie tikrai pakeis savo nuomonę, jei tu, užuot su jais vaidijęsis, švelniai išsklaidysi jų klaidingą pažiūrą į meilę mokslui ir parodysi, ko-kius žmones tu vadini filosofais, apibrėši, kaip mes čia padarėme, jų prigimtį ir užsiėmimą, kad jie ne- manytų, jog tu laikai filosofus tokiais, kokius jie iš- 500 vaizduoja. Ir jeigu jie pradės į filosofus šitaip žiūrėti, tai tu pats sakysi, jog jie susidarė kitokią nuomonę ir kitaip tau atsakinės. Negi manai, kad kas nors, pats nepatirdamas pavydo ir neapykantos, pyks ant to, kuris nepyksta, ir pavydės tam, kuris nepavydi? Užbėgdamas tau už akių sakau, kad, mano nuomone, tokį netikusį būdą turi ne daugelis, o tik vienas kitas žmogus.

– Ir aš visiškai sutinku su tavo nuomone, – tarė jis.

– Be abejo, sutiksi ir su tuo, kad dėl daugumos b žmonių nusistatymo prieš filosofiją yra kalti tie, kurie visai nederamai iš šalies su triukšmu įsiveržia į filosofiją, nuolat vaidijasi tarp savęs, vienas kitą

ižeidinėja, pyksta vienas ant kito ir visuomet užsi- puola tik paskirus žmones – filosofijai tai visai ne- tinka.

– Tikrai.

– Adeimantai, tas, kuris iš tikrųjų nukreipė savo mintis į būti, neturi kada nuleisti savo žvilgsnį žemyn į žemus žmonių reikaliukus ir kovodamas su jais pritvinkti neapykantos ir kartėlio; matydamas ir kontempliuodamas sutvarkytus ir niekada nesikeičiančius dalykus, kurie nedaro vienas kitam žalos ir nepatiria jos iš kito, bet visą laiką yra tvarkos ir proto valdomi, jis mėgdžioja juos ir stengiasi kuo labiau į juos panėšėti. Argi tu manai, kad yra koks nors būdas nepamėgdžioti to, kuo bendraudamas gėriesi?

– Nėra, – atsakė jis.

– Tad bendraudamas su tuo, kas dieviška ir tvarkinga, filosofas pats tampa – kiek tai žmogui įmanoma – dieviškas ir tvarkingas. O apšmeižti pasaulyje galima viską.

– Visiškai teisingai, – tarė jis.

– O jeigu, – tariau, – kokios nors aplinkybės privers filosofą tai, ką jis ten mato, perkelti į žmonių privačius ir visuomeninius papročius, o ne apsiriboti vien tik savęs paties tobulinimu, ar tu manai, kad jis bus blogas nuosaikumo, teisingumo ir visokių politinių dorybių kūrėjas?

– Anaipol, – atsakė jis.

– Bet jeigu minia supras, kad mes apie jį sakome tiesą, tai argi ji pyks ant filosofų ir netikės mumis, kai sakysime, jog valstybė niekuomet ir jokiū būdu nebus laiminga, jeigu jos nenupieš dailininkai pagal dieviškąjį pavyzdį?

501 – Kai supras, nepyks, – tarė jis. – Bet kaip jie ta valstybę nupieš?

– Paėmę valstybę ir žmonių papročius tarsi lentelę¹¹, jie pirmiausia švariai juos nuvalys. Tai nelengvas darbas. Bet tu žinai, kad jie jau iš pat pradžių skirsis nuo kitų tuo, kad nesutiks užsiimti nei paskiru žmogumi, nei valstybe, nei leisti įstatymų tol, kol negaus švarios valstybės arba patys jos nepašvarins.

– Jie elgsis teisingai, – pasakė jis.

– Paskui jie nupieš valstybės santvarkos apmatius.

– Be abejo.

– Paskui, mano nuomone, jie tobulins tuos apmatius žiūrėdami dviejų dalykų: to, kas iš prigimties yra teisinga, gražu, nuosaiku ir panašiai, o kita vertus, kaip visa tai pasireiškia žmonėse. Sumaišydami ir sujungdami visus žmonių užsiėmimus, jie sukurs žmogaus pirmavaizdį, nusižiūrėję į tą, kurį jau Homeras matė tarp žmonių ir vadino „panašiu į dievus ir turinčiu panašias į dievo ypatybes“.

– Teisingai, – tarė jis.

– Mano nuomone, jie kai ką ištrins, kai ką pripieš, kol žmogaus bruožus padarys kaip galima malonesnius dievams.

– Tai būtų labai gražus piešinys! – tarė jis.

– Argi mums nepavyks įtikinti tų, kurie, kaip tu sakei, iš visų jėgų mus puolė, jog toks santvarku braižytojas yra filosofas, kurią mes jiems tada gyrėme, o jie piktinosi, kad mes jam pavedėme valdyti valstybę? Argi jie dabar, tuos pačius dalykus girdėdami, nebus mums švelnesni?

– Jei jie protingi, tai bus švelnesni.

– Ką gi jie dar galės mums prikišti? Ar kad filosofai nemėgsta būties ir tiesos?

– Tai būtų keista, – tarė jis.

– Ar kad filosofų prigimtis, kurią aptarėme, negiminiška aukščiausiam gėriui?

– Ir šito negalės prikišti.

– Argi šitokia prigimtis, gavusi jai tinkamą užsiėmimą, nebus tobulai gera ir filosofiška – labiau nei kuri kita? O gal jie sakys, kad tai bus tos prigimtys, kurias mes atmetėme?

e – Tikriausiai nesakys.

– Ar jie vis dar sius, kai mes sakysime, kad nei valstybė, nei piliečiai tol neišsivaduos iš vargų, kol neviešpataus filosofų giminė ir kol santvarka, kurią mes nupiešėme vaizduotėje, netaps tikrove?

– Gal jau mažiau sius, – tarė jis.

– Ar nori, kad apie juos nereikėtų sakyti „mažiau sius“, bet kad jie pasidarytų švelnūs ir ištikintų, ir
502 jei ne dėl ko kito, tai bent jau iš gėdos su mumis sutartų?

– Labai norėčiau, – pasakė jis.

– Tarkime, kad jie jau ištikino. O ar kas galės teigti, kad tarp valdovų ir karalių sūnų neatsiras filosofiškos prigimties žmonių?

– Niekas negalės teigti, – tarė jis.

– Ar kas galėtų sakyti, kad tokie žmonės būtinai pages? Ir mes pripažįstame, kad jiems bus sunku
b išlaikyti savo prigimtį. Bet kad per visą laiką nė vienas iš jų neišlaikys savo prigimties – kas galėtų šitai teigti?

– Kaip galima šitai teigti?

– Jei bent vienas išlaikys tokia savo prigimtį ir jo klausys piliečiai, jis galėtų įgyvendinti visa tai, kas dabar atrodo neįtikima.

– Užtektų jo vieno, – tarė jis.

– Jei valdovas išleis tokius įstatymus ir įves tuos dalykus, kuriuos mes nustatėme, tai nėra neįmanoma, kad piliečiai jo klausys.

– Nėra neįmanoma.

– O argi kitiems žmonėms būtų keista ir neįmanoma pritarti mūsų pažiūroms?

– Aš taip nemanau, – atsakė jis. c

– Kad tai, ką mes siūlome, yra geriausia, jei tik būtų įgyvendinta, manau, jau įrodėme anksčiau.

– Pakankamai įrodėme.

– Dabar, kaip atrodo, išeina, kad mūsų įstatymai, jei būtų vykdomi, būtų geriausi, bet jie sunkiai įgyvendinami, nors ir nėra neįmanomi.

– Taip išeina, – tarė jis.

– Vargais negalais išsiaiškinome šį klausimą; dabar lieka dar aptarti, koku būdu ir kokie mokslai
d bei užsiėmimai išugdys žmones, išsaugojančius santvarką, ir kokio amžiaus būdamas kiekvienas iš jų imsis kokio darbo.

– Reikia šitai aptarti, – pasakė jis.

– Gudravimas man nieko nepadėjo. Žinodamas, kiek prieštaravimų sukeltų tikroji tiesa ir kaip sunku būtų visa tai įgyvendinti, aš anksčiau praleidau sunkųjį klausimą apie žmonių išsigijimą, vaikų gimdymą ir valdžios vietų paskirstymą. Bet dabar vis tiek reikia apie tai kalbėti. Tiesa, žmonių ir vaikų
e klausimą mes jau aptarėme, bet apie valdovus viską reikės pradėti iš pradžių. Jei prisimeni, mes sakėme, kad jie turi mylėti valstybę ir tą meilę patikrinti
x džiaugsmuose ir skausmuose, ir niekad neturi
503 sakyti savo nusistatymo varguose, iš baimės ir dėl kitokių padėties pasikeitimų. Tą, kuri išmėginimais palauš, teks pašalinti, o tą, kuris išeis iš jų švarus tarsi auksas, ugnimi išmėgintas, – padaryti valdovu ir teikti jam dovanas ir gyvam, ir po mirties. Maždaug šitaip aš kalbėjau užuolankomis, slėpdamas savo mintis, nes bijojau, kad jos nesukeltų tų svarstymų, kurių dabar vis tiek imamės.

– Teisingai sakai, – tarė jis, – prisimenu. b

– Iš tikrųjų, mielas, aš delsiau pasakyti tokias drąšias mintis, kurias dabar pasakiau. Tai turėkime drąšos pasakyti ir tai, kad tobuliausi sargybiniai bus filosofai.

– Pasakykime.

– Pagalvok, kaip mažai jų tikriausiai bus. Juk jų prigimtis turi būti tokia, kokią nustatėme, tuo tarpu tos savybės retai kada pasireiškia visos kartu – dažniausiai jos būna išsibarsčiusios.

c – Ką tu sakai? – paklausė jis.

– Gabumas mokslams, gera atmintis, išvalgumas, sąmojingumas ir kitos panašios savybės, kaip žinai, paprastai nepasitaiko visos kartu, o jaunuoliškai karšti, aštraus ir didelio proto žmonės nenori gyventi tvarkingai, ramiai ir pastoviai. Dėl savo gyvumo jie veržiasi kur pakliūva ir visai netenka pastovumo.

– Teisybę sakai, – tarė jis.

– Kita vertus, pastovaus ir nepajudinamo būdo žmonės, kuriais galima labiau pasikliauti, karuose d nesiduoda pavojų išmušami iš pusiausvyros, bet panašūs jie būna ir mokslų atžvilgiu; jie lėti, sunkiai mokosi, atrodo lyg apsvaigę, o kai reikia stipriau įtempti protą, snaudžia ir žiovauja.

– Taip būna, – tarė jis.

– O mes sakėme, kad valdantiejiems reikia turėti ir vienas, ir kitas savybes, ir jeigu jie jų neturi, tokiems žmonėms nereikia suteikti visapusiško auklėjimo, garbingų vietų ir valdžios.

– Teisingai, – tarė jis.

– Bet tokių žmonių retai pasitaiko.

– Retai!

e – Todėl juos reikia išmėginti sunkiais darbais, pavojais ir malonumais, kuriuos minėjome; pasakysime ir tai, ką tada praleidome, būtent kad juos reikia lavinti įvairiais mokslais ir žiūrėti, ar jie su-

geba perprasti svarbiausius mokslus, ar gal neištesės ir pabėgs, kaip kartais pabėgama iš sporto var- 504 žybu.

– Reikia šito žiūrėti ir juos išmėginti. O kokius mokslus tu vadini svarbiausiais?

– Juk prisimeni, – tariau, – kad mes išskyrėme tris sielos dalis ir paaškinome, kas yra teisingumas, nuosaikumas, narsumas ir išmintis.

– Jei neprisiminčiau, nebūčiau vertas išklaudyti tai, kas dar liko apžvelgti.

– O ar prisimeni, ką sakėme prieš tai?

– O ką?

– Sakėme, kad, norint apžvelgti šias savybes gra- b žiausioje šviesoje, reikia eiti ilgesniu keliu, kurį nuėjus viskas pasidarytų aišku, bet ir iš to, kas buvo pasakyta ankečiau, galima padaryti reikiamas išvadas ir pridėti jas kaip įrodymus prie mūsų samprotavimų. Jūs sakėte, kad jums to pakaktų, ir tada aš išdėsciau, man rodos, ne visai tiksliai. Jūs pasakysite, ar to jums užteks.

– Man, – tarė jis, – to įrodymų saiko užteks, kitiems, kaip atrodo, taip pat.

– Bet, mielas, – tariau, – kai kalbame apie to- c kius svarbius dalykus, nepilnas saikas, nors ir ne daug trūktų, negali patenkinti, nes netobulas saikas – joks saikas. Tačiau kai kam atrodo, kad to pakanka ir nebereikia toliau tyrinėti.

– Daug yra taip manančių, – tarė jis. – Tai lengvapėdiškumas.

– Šitokia galvosena visiškai netinka valstybės ir įstatymų sargybiniui, – pasakiau.

– Suprantama, – tarė jis.

– Tokiam žmogui, mano drauge, reikia eiti ilges- d niu keliu ir ne mažiau pavargti mokantis nei mankštinantis; o jei jis taip nedarys, tai, kaip sakėme,

niekuomet neigys aukščiausio ir labiausiai jo parei-
gas atitinkančio mokslo.

– Ar tai yra svarbiausias dalykas, – paklausė jis, –
ar gali būti kas nors svarbesnio už teisingumą ir
visa tai, ką mes aptarėme?

– Yra ir svarbesnių dalykų, – pasakiau. – Reikia
pateikti ne tik jų apmatius, kaip darėme iki šiol, bet
ir tobulai užbaigtą jų paveikslą. Argi ne juokinga,
e jog dėl menkaverčių dalykų darome viską, kad tik
jie būtų kuo tiksliausi ir kuo ryškiausi, bet nemanome,
kad ir svarbiausiems dalykams reikalingas didžiausias
tikslumas?

– Teisingai sakai, – tarė jis. – Bet negi manai,
kas išsisuksi nepasakęs, kas yra tas svarbiausias
mokslas ir apie ką jis?

– Nemanau, – tariau. – Na, tai klausk! Bet juk tu
ne kartą esi girdėjęs apie jį kalbant. Matyt, arba
neprisimeni, arba savo priekaištais tyčia nori pridaryti
505 man sunkumų. Turbūt taip ir yra. Juk dažnai
esi girdėjęs, kad gėrio idėja yra svarbiausias mokslas:
ji lemia teisingumo ir visų kitų dorybių naudingumą
ir tinkamumą. Jau gali nuspėti, ką aš pasakysiu,
ir dar pridursiu, kad šią idėją mes nepakankamai
pažįstame, o jeigu jos nepažįstame, tai net jeigu
visa kita puikiausiai žinotume, iš to mums nebūtų
jokios naudos, panašiai kaip be gėrio joks daiktas
nėra naudingas. O gal tu manai, kad bus naudinga
b ką nors turėti, jei tas daiktas nebus geras? Arba
pažinti visa kita, nepažįstant gėrio, o apie grožį ir
gėrį nieko nežinoti?

– Prisiekiu Dzeusu, ne, – tarė jis.

– Tu žinai ir tai, kad minia gėriu laiko malonumą,
o subtilesni žmonės – supratimą.

– Kaipgi nežinosi!

– Taip pat žinai, mielas, kad tie, kurie taip mano,
nemoka paaiškinti, kas yra supratimas, bet pagaliau
būna priversti pasakyti, kad tai yra gėrio supratimas.

– Tikrai juokinga.

– Kaipgi nebus juokinga, – tariau, – jei jie pri-
šioja mums, kad nežinome, kas yra gėris, o paskui
sako mums, tarsi mes jau žinotume! Kai jie ištaria
žodį „gėris“, tai sako, jog tai yra gėrio supratimas,
tarsi mes nesuprastume, ką jie nori pasakyti.

– Tikrai, – pasakė jis.

– O kaip su tais, kurie gėriu laiko malonumą?
Argi jie mažiau klysta negu kiti? Ir jie būna priversti
pasakyti, jog esama ir blogų malonumų.

– Be abejo.

– Tad, pasak jų, tie patys dalykai yra ir geri, ir
blogi.

– Aišku.

– Argi neaišku, kad dėl to kyla visokių ginčų?

– Suprantama.

– Argi neaišku ir tai, kad dauguma žmonių tei-
singumu ir grožiu laiko jų regimybes, ir net jeigu
tos tariamos dorybės neegzistuotų, jie vis tiek nori
jas praktikuoti, įgyti ir tariasi jas turėti, bet gėrio
regimybės niekam nepakanka – visi ieško tikrojo
gėrio, o tariamąjį niekina.

– Tikrai taip yra, – pritarė jis.

– Gėrio siekia kiekviena siela, dėl jo ji viską daro; e
ji nujaučia, kad tai yra svarbus dalykas, bet nežino
ir nemoka apibrėžti, kas tai; neturėdama jo atžvilgiu
tvirto įsitikinimo, kokį turi apie kitus dalykus,
ji netenka naudos ir iš kitų dalykų. Argi šitokio svar-
baus ir brangaus dalyko atžvilgiu turės būti tamsoje
ir tie žymiausieji piliečiai, kuriems mes viską pati- 506
kėsime?

– Jokiū būdu, – atsakė jis.

– Aš manau, kad teisingumas ir grožis turės blogą saugotoją, jeigu jis nežinos, kuriuo atžvilgiu teisingi ir gražūs dalykai yra geri. Aš manau, kad be šito niekas negali deramai pažinti šių dalykų.

– Tu gerai manai, – tarė jis.

b – Mūsų valstybės santvarka bus tobulai sutvarkyta, jeigu ją saugos šiuos dalykus žinantis sargybinis.

– Tai būtina, – tarė jis. – O tu pats, Sokratai, kaip manai – ar gėris yra žinojimas, ar malonumas, ar dar kas nors kita?

– Man jau seniai buvo aišku, – tariau, – kad tu nepasitenkinsi kitų nuomone šiuo klausimu.

c – Man, Sokratai, atrodo, jog neteisinga, kad sugebi išdėstyti kitų nuomones, o savo paties nuomones nesakai, nors seniai užsiimi tais dalykais, – pasakė jis.

– Tai tu manai, – tariau, – kad teisinga kalbėti apie dalykus, kurių nežinai, tarsi juos žinotum?

– Reikia kalbėti ne kaip žinančiam, o kaip tam, kuris nori pasakyti tai, ką mano.

– Argi tu nepastebėjai, – tariau, – kad visos nuomonės, jeigu jos nepagrįstos žinojimu, yra niekam tikusios? Net ir geriausios iš jų yra aklos. Ar, tavo manymu, tie, kurie, turėdami tikrą nuomonę apie ką nors, neturi apie tai supratimo, skiriasi kuo nors nuo aklujų, einančių tiesiu keliu?

– Niekuo nesiskiria, – pasakė jis.

d – Argi tu norėtum žiūrėti į bjaurius, miglotus ir kreivus dalykus, kai gali iš kitų išgirsti apie šviesius ir gražius?

– Vardan Dzeuso, Sokratai, – tarė Glaukonas, – nesustok, tarsi jau būtum priėjęs galą! Mums pa-

kaks, jei tu paaiškinsi apie gėrį, panašiai kaip dės-
tei apie teisingumą, nuosaikumą ir kitas dorybes.

– Man, bičiuli, šito visiškai pakaks, – tariau. – Tik bijau, kad galiu neįstengti, o nevikriai stengdamasis galiu sukelti jums juoką. Bet, mielieji, kas yra gėris pats savaime, kol kas šitai palikime nuosalyje. Man atrodo, jis pranoksta tą supratimą, kurį galėtume pasiekti dabartinėmis pastangomis ir kurią aš apie jį esu susidaręs. Aš noriu pasakyti, kas yra to gėrio atžala ir tiksliausias jo atvaizdas, jeigu jums tai patiks; jei ne, numosiu į tai ranka.

– Tik sakyk, – tarė jis. – Kitą kartą mums atsi-
teisi paaiškindamas, kas yra jo tėvas.

– Ir aš norėčiau gražinti jums skolą, – tariau, – 507
jei galėčiau ir jūs ją priimtumėte, užuot, kaip dabar, pasitenkinęs tik palūkanų mokėjimu. Tad priimkite tą gėrio atžalą kaip palūkanas. Tik saugokitės, kad netyčia neapgaučiau jūsų, pakišdamas jums neteisingą palūkanų apyskaitą.

– Saugosimės, kiek įstengsime, – pasakė jis. – Tik tu kalbėk.

– Pirmiausia, – tariau, – aš jums priminsiu, ką jau anksčiau ne kartą sakėme, ir sutarkime dėl to.

– Dėl ko?

b – Mes sakome, – tariau, – kad yra daug gražių dalykų, daug gerų dalykų ir daug visokių kitų dalykų, kuriuos mes skiriame kalbėdami.

– Taip sakome.

– Mes taip pat teigiame, kad yra grožis pats savaime, gėris pats savaime ir taip yra ir su visais daiktais, kuriuos mes imame daugiskaita ir sakome, kad kiekvienas daiktas turi atitinkamą idėją, kuri yra viena ir kurią vadiname daikto esme – ji yra tai, kas yra kiekvienas daiktas.

– Teisingai.

– Mes sakome, kad tuos daiktus matome, bet jų nesuvokiame, o idėjas suvokiame, bet jų nematome.

– Visiškai teisingai.

c – Kuo gi mes matome regimus daiktus?

– Regėjimo organu, – pasakė jis.

– Panašiai klausos organu girdime, o kitomis juslėmis juntame juntamus dalykus, ar ne?

– Be abejo.

– Ar tu atkreipei dėmesį į tai, – tariau, – kad juslių kūrėjas daugiausia pastangų įdėjo kurdamas galią regėti ir būti regimam?

– Nelabai, – atsakė jis.

– O tu pagalvok štai apie ką: ar klausai ir balsui, kad vienas girdėtų, o kitas būtų girdimas, reikia dar

d kokio nors trečio dalyko, be kurio klausia negirdėtų, o balsas nebūtų girdimas?

– Nieko nereikia, – pasakė jis.

– Aš manau, – tariau, – kad ir įvairioms kitoms galioms – o gal ir visoms – taip pat nereikia nieko kita. Ar žinai kokią išimtį?

– Nežinau, – pasakė jis.

– Bet turbūt matai, kad regėjimui ir tam, kas regima, reikia dar kai ko?

– Ką tu sakai?

– Nors akims būdinga regėti ir turintis jas norėjimas pasinaudoti, nors daiktai turi spalvą, tu žinai, kad akis nieko nematys ir spalvos nebus matomos, e jeigu neprisijungs dar vienas – trečias – dalykas, iš prigimties skirtas kaip tik tam reikalui.

– Koks tas dalykas? – paklausė jis.

– Tai, ką tu vadini šviesa, – atsakiau.

– Teisybę sakai, – tarė jis.

– Taigi regėjimo pojūtis su galia būti regimam

508 yra susietas daug brangesniu ryšiu negu kiti pojū-

čiai su savo objektais – žinoma, jei šviesą laikome brangiu dalyku.

– Šviesa yra labai brangus dalykas, – tarė jis.

– Kuri iš dangaus dievų tu laikai to ryšio valdovu, kurio šviesa įgalina mus geriausiai matyti daiktus, o daiktus – būti regimus?

– Tą patį, kaip ir tu, ir visi kiti, – tarė jis. – Juk aišku, kad tu turi galvoje saulę.

– Ar ne toks santykis yra tarp regėjimo ir šito dievo...

– Koks?

– Nei pats regėjimas, nei tai, kur jis atsiranda – b mes tai vadiname akimi, – nėra saulė.

– Nėra, – tarė jis.

– Bet iš visų jutimo organų akis yra labiausiai panaši į saulę.

– Labiausiai.

– Ir regėjimo galią akis gauna iš saulės, kuri ją atsiunčia tarsi koki atitekantį daiktą.

– Tikrai.

– Argi ne tiesa, kad ir saulė nėra regėjimas? Nors ji yra regėjimo priežastis, bet pats regėjimas ją mato.

– Tiesa, – tarė jis.

– Tad žinok, – tariau, – kad saulę aš vadinu gėrio atžala. Ją gėris pagimdo pagal savo paties paveiklą, ir koks yra gėrio santykis su protu ir protu su- c vokiamais dalykais protu suvokiamų dalykų pasaulyje, toks yra saulės santykis su regėjimu ir regimais dalykais regimų dalykų pasaulyje.

– Kaip tu sakai? – paklausė jis. – Paaiškink geriau.

– Tu žinai, – tariau, – kad akys, kai jas nukreipi į daiktus, kurių spalvos apšviestos ne dienos šviesos, o nakties šviesulių, silpnai mato ir yra beveik aklos, tarsi būtų netekusios aštraus regėjimo.

– Taip, – tarė jis.

d – O kai saulė apšviečia daiktus, tos pačios akys aiškiai juos mato ir jų regėjimas būna puikus.

– Suprantama.

– Panašiai galvok ir apie sielą. Kai ji nukreipia savo žvilgsnį į tai, ką apšviečia tiesa ir būtis, ji suvokia ir pažįsta, ir atrodo turinti protą; o kai ji nukreipiama į tai, kas sumišę su tamsa, su tuo, kas gimsta ir žūva, ji turi tik nuomones, blaškosi nuo vienos nuomonės prie kitos ir atrodo neturinti proto.

– Atrodo, kad taip.

e – Tad tai, kas dalykams, kuriuos galima pažinti, suteikia teisingumą, o tam, kuris pažįsta, – pažinimo galia, ir laikyk gėrio idėja – žinojimo ir tiesos pažinumo priežastimi. Kad ir kaip gražu yra viena ir kita – pažinimas ir tiesa, – bet jeigu gėrio idėja laikysi kažkuo kitu, dar gražesniu už šiuodu dalykus, galvosi teisingai. Kaip šviesą ir regėjimą yra teisinga laikyti panašiais į saulę dalykais, bet būtų klaidinga juos laikyti saule, taip ir čia: teisinga yra žinojimą ir tiesą laikyti panašiais į gėrį dalykais, bet būtų klaidinga vieną kuri iš jų laikyti pačiu gėriu, nes gėrio prigimtis yra nepalyginamai vertingesnė.

– Jei jis teikia žinojimą ir tiesą, – tarė jis, – bet pats yra daug gražesnis už šiuodu dalykus, tai tu jam priskiri nepaprastą grožį. Tikriausiai tu jį laikai ne malonumu?

– Nepiktžodžiauk, – tariau. – Verčiau štai kaip pasižiūrėk į gėrį.

b – Kaip?

– Manau, tu sutiksi, kad saulė matomiems dalykams suteikia ne tik galią būti regimiems, bet ir gimimą, augimą ir maistą, nors pati saulė nėra gimimas.

– Žinoma!

– Ir tie dalykai, kuriuos galima pažinti, iš gėrio gauna ne tik pažinimą, bet ir buvimą ir esmę, nors pats gėris nėra esmė – savo didingumu ir galia jis pranoksta ją.

Glaukonas juokaudamas pasakė:

– O Apolonai, kaip aukštai mes pasikėlėme!

– Tu pats kaltas, – tariau, – kad privertei mane pasakyti savo nuomonę apie tai.

– Nepaliauk kalbėjęs, – tarė jis, – ir užbaik bent jau tą palyginimą su saule, jei daugiau nenori, – pažiūrėk, ar nepraleidai ko nors.

– Aš daug ką praleidau, – pasakiau.

– Nepraleisk nė mažiausios smulkmenos!

– Aš ketinau daug ką praleisti, – tariau. – Vis dėlto pasistengsiu ir, kiek bus įmanoma, nieko nepraleisiu.

– Žiūrėk, nepraleisk! – pasakė jis.

– Tad žinok, – tariau, – kad, kaip sakėme, yra d du valdovai; vienas iš jų valdo protu suvokiamą giminę ir pasaulį, o kitas – regimajį pasaulį; aš nenoriu vadinti jo dangumi, kad neatrodytų, jog žaidžiu žodžiais. Ar perpratai šias dvi rūšis – protu suvokiamą ir regimą?

– Perpratau.

– Išivaizduok liniją, padalytą į dvi nelygias dalis. Kiekvieną iš tų dviejų dalių, vaizduojančių regimąją ir protu suvokiamą sritis, vėl padalyk į dvi dalis tokiu pačiu būdu, be to, regimųjų dalykų sritį padalyk pagal didesnę ar mažesnę jų aiškumą. Į vieną iš e tokiu būdu gautų atkarpų pateks atvaizdai. Atvaizdais aš pirmiausia vadinu šešėlius, paskui atspindžius vandenyje ir kietų, lygių ir žvilgančių kūnų paviršiuje ir kitus panašius dalykus. Ar supranti mane?

– Suprantu.

– Į kitą atkarpa, kuri yra panaši į pirmąją, sudėk visus gyvus padarus, visokių rūšių augalus ir pagamintus daiktus.

– Sudedu, – pasakė jis.

– Dabar pamėgink išvaizduoti, kad ta atkarpa yra padalyta į tai, kas tikra, ir tai, kas netikra: koks yra santykis tarp to, ką mes manome, ir to, ką tikrai žinome, toks bus ir atvaizdo santykis su tuo, kieno jis yra atvaizdas.

b – Tikrai taip, – tarė jis.

– Dabar iš eilės pažvelk į protu suvokiamų dalykų atkarpa – pagal kokį požymį ją reikės padalyti?

– O pagal kokį?

– Pirmąją tos atkarpos dalį siela būna priversta susieškoti remdamasi prielaidomis ir naudodamasi kaip atvaizdais tais daiktais, kurie anksčiau aptar-toje atkarpoje buvo atvaizdų originalai, ir todėl ji eina ne į pradžią, o į pabaigą. Antrąją dalį siela susiranda eidama nuo prielaidos prie pradžios, kuri nebeteri prielaidų. Šiuo atveju ji nesinaudoja atvaiz-dais, kaip pirmuoju atveju, bet eina į priekį padeda-ma pačių idėjų.

– Aš nelabai supratau, ką tu pasakci.

c – Grįžkime atgal, – tariau. – Iš to, ką pasakysiu, gal tu lengviau suprasi. Aš manau, tu žinai, kad tie, kurie užsiima geometrija, skaičiavimu ir kitais panašiais dalykais, atsižvelgdami į savo tyrinėjimo objek-tą ima pagrindu lyginį ir nelyginį skaičių, figū-ras, tris kampų rūšis ir kitus panašius dalykus. Su jais jie elgiasi kaip su visiems žinomais dalykais, kurių nereikia įrodinėti nei patiems sau, nei kitiems. Juos jie padaro prielaidomis ir laiko savaime su-prantamais dalykais; jais remdamiesi jie eina toliau

prie kitų dalykų ir užbaigia įrodydami tai, dėl ko *d* pradėjo tyrinėjimą.

– Gerai žinau, kad taip yra, – pasakė jis.

– Žinai ir tai, kad jie naudojami brėžiniais ir iš jų daro išvadas, bet jie turi galvoje ne tuos brėžinius, o tas figūras, kurių atvaizdai yra brėžiniai: jie sam-protuoja apie kvadratą patį savaime, apie įstrižainę pačią savaime, o ne apie čia nubrėžtąją. Panašiai ir apie visus kitus dalykus. Visas tas figūras, kurias *e* nulipdo arba nupiešia – jų atvaizdai būna šešėliai arba atspindžiai vandenyje, – jie panaudoja kaip atvaizdus, kad surastų ir pamatytų tuos aukštes-nius objektus, kuriuos galima tik protu suvokti. 511

– Teisybę sakai, – tarė jis.

– Tai pirmoji protu suvokiamų dalykų grupė, apie kurią kalbėjau: čia siela, siekdama to, kas protu su-vokiama, yra priversta naudotis prielaidomis ir nei-na į pradžią, nes ji negali pakilti aukščiau už prie-laidas. Ji naudojami kaip atvaizdais pačiais daiktais, kurių atvaizdai yra žemutinėje grupėje, ypač tais, kuriuose ji suranda ir labai vertina didesnę ryškumą.

– Suprantu, – pasakė jis; – tu kalbi apie tai, kas *b* būna geometrijoje ir kituose jai giminiškuose moks-luose.

– Dabar suprask ir tai, ką kalbėsiu apie antrąją protu suvokiamų dalykų grupę. Tuos dalykus protas pasiekia savo dialektine galia, prielaidas laikyda-mas ne kažkokiais pradais, o tik prielaidomis – tam tikromis pakopomis ir atramos taškais, kad pasikel-tų iki viso ko pradžios, kuriai jau nereikia prielai-dos. Pasiekęs tą pradžią ir laikydamasis nuo jos pri-klausomų išvadų, jis pagaliau prieina galutinę iš- *c* vada, nesinaudodamas jokiais juslėmis prieinamais dalykais, o remdamasis tik pačiomis idėjomis, eida-

mas nuo vienos idėjos prie kitos, ir užbaigia taip pat idėjomis.

- Ne visai suprantu, - tarė jis; - man atrodo, tu kalbi apie sudėtingus dalykus. Matyt, tu nori įrodyti, kad dialektika įgalina aiškiau pažinti būti ir protu suvokiamus dalykus negu vadinamieji mokslai, kurie remiasi prielaidomis. Tiesa, tie, kurie tyrinėja d protu suvokiamų dalykų sritį, yra priversti tai daryti protu, o ne juslėmis, bet kadangi jie tiria remdamiesi savo prielaidomis, nepakildami iki pradų, tai tau atrodo, kad jie negali įgyti jų supratimo, nors juos būtų galima susekti, jeigu pasieksi jų pradus. Man rodos, geometrų ir kitų tokių mokslininkų pažinimą tu vadini ne tiesioginiu supratimu, o tarpišku pažinimu, kuris yra tarp nuomonės ir tiesioginio supratimo.

- Tu labai gerai supratai, - tariau. - Dabar keturioms linijos atkarpoms priskirk keturias sielos e būsenas - aukščiausioji pakopa yra tiesioginis supratimas (νόησις), antroje vietoje - tarpiškas pažinimas (διάνοια), trečioje vietoje - tikėjimas (πίστις), o paskutinėje - įsivaizdavimas (εἰκασία) - ir surikiuok jas pagal aiškumą; kuo kurioje nors iš jų daugiau tiesos, tuo ji aiškesnė.

- Suprantu, - tarė jis, - sutinku su tuo ir surikiuosiu taip, kaip tu sakai.

- Dabar, - pasakiau, - palygink mūsų žmogišką 514 ją prigimtį išprusimo ir neišprusimo atžvilgiu su štai kokia būseną. Įsivaizduok žmones ola primenančiame požeminiame būste. Per įėjimą į ola plačiai krinta šviesa. Tų žmonių kojos ir kaklas iš pat mažens surakinti grandinėmis, todėl jie negali pasijudinti iš vietos ar pasukti galvos į šalį ir visą laiką mato tik b tai, kas yra priešais juos. Užpakalyje jų toli aukštumoje dega liepsna, ir jos šviesa patenka į ola. Tarp liepsnos ir kalinių aukštai eina kelias; palei tą kelią įsivaizduok nedidelę sienelę, panašią į fokusininkų priešais publiką pastatytą užtvaram, virš kurios jie rodo savo stebuklus.

- Įsivaizduoju, - tarė jis.

- Įsivaizduok, kad už šios sienelės žmonės neša c visokius daiktus, kyšančius virš sienelės, - žmonių ir gyvulių akmenines ir medines statulas ir kitokius 515 daiktus. Vieni nešdami kalbasi, kiti tyli.

- Keistas vaizdas ir keisti kaliniai! - pasakė jis.

- Jie panašūs į mus, - tariau. - Visų pirma ar tu manai, kad jie per visą savo gyvenimą yra matę ką nors kita, sava ar svetima, išskyrus šešėlius, kuriuos ugnis meta ant priešais juos esančios olos sienos?

PLATONAS

Valstybė

Vilnius
pradai
2000